

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 929.52 Thurn-Valsassina

Prejeto: 29. 5. 2008

Miha Preinfalk

dr. zgod., znanstveni sodelavec, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU,
Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana
e-pošta: mpreinfalk@zrc-sazu.si

Grofje Thurn-Valsassina na Koroškem

IZVLEČEK

Grofje Thurn-Valsassina sodijo med ene najstarejših plemiških rodbin v Evropi. Po izročilu naj bi izvirali iz Francije, od tam pa so v 10. stoletju pribežali v severno Italijo in se kasneje razširili tudi v habsburške dežele. Tu sta bili njuni najpomembnejši gospostvi Radovljica in Pliberk, ki ju je grof Janez Ambrož leta 1618 spremenil v fidejkomis, in sta bili sredi 17. stoletja osnova za nastanek dveh samostojnih rodbinskih vej. Pliberska veja, ki živi še danes, je imela velik vpliv na razvoj današnje slovenske Koroške, predvsem Mežiške doline, kjer je imela poleg obsežne posesti tudi vrsto industrijskih obratov. Med njimi je bila najpomembnejša železarna na Ravnah. Po drugi svetovni vojni je bila vsa jugoslovanska posest grofov Thurn-Valsassina nacionalizirana.

KLJUČNE BESEDE

grofje Thurn-Valsassina, Pliberk, Radovljica, Koroška, plemstvo, genealogija

SUMMARY

THE THURN-VALSASSINA COUNTS IN CARINTHIA

The counts of Thurn-Valsassina are among the oldest noble families in Europe. According to tradition they originate from France; from there they fled in the 10th century to Northern Italy and later expanded to the Habsburg lands. There, their most important seigneuries were Radovljica and Pliberk/Bleiburg, which count Johann Ambros changed in 1618 into fideicommiss (trust) and were in the middle of the 17th century a foundation for the formation of two independent family branches. The Pliberk/Bleiburg branch that is still alive at present day had strong influence on the development of the nowadays Slovene Carinthia, of Mežiška dolina in particular, where they had besides and extensive landed property several industrial plants. Among them most important was the ironworks in Ravne. After World War II, all Yugoslav possession of the Thurn-Valsassina counts was nationalised.

KEY WORDS

Thurn-Valsassina counts, Pliberk/Bleiburg, Radovljica, Carinthia, nobility, genealogy

Izvor grofov Thurn-Valsassina in njihov vzpon v habsburških deželah

Zgodovina Koroške, tako njenega avstrijskega dela kot tistega, ki je danes del Republike Slovenije, je neločljivo povezana z rodbino grofov Thurn-Valsassina, eno najstarejših, še danes obstoječih plemiških rodbin v širšem srednjeevropskem prostoru. Življenjski prostor te, nekoč izredno razvejene rodbine, se je v minulih stoletjih raztezal od severne Italije, preko Furlanije (kjer so bili poznani pod italijaniziranim imenom della Torre) in habsburških dednih dežel vse do Češke, kjer so nekateri člani odigrali pomembno vlogo v tridesetletni vojni. Do današnjega časa so v moški liniji izumrle vse rodbinske veje, razen tiste najbolj "koroške" s sedežem v Pliberku. Stranske pogankje pliberške veje pa lahko danes najdemo še v bližnji Železni Kapli, v spodnjeavstrijskem Rastenbergu¹ ter v furlanskem Ziraccu blizu Vidma (Udine), kjer nadaljujejo tradicijo izumrle furlanske linije Villalta-Spessa.²

Najstarejša zgodovina Thurnov in njihov izvor se zaradi pomanjkanja virov močno prepletata z legendami. Zato ostaja domneva, da naj bi Thurni kot svobodno francosko plemstvo izvirali neposredno od Karla Velikega, res samo domneva. V 10.

stoletju, nadaljuje rodbinsko izročilo, naj bi člani rodbine pribežali v severno Italijo in se tam usidrali za več stoletij. Do 12. stoletja se je nato rodbina zelo razvejala in poselila območje okoli Milana in jezera Como. Eden prvih in najbolj znanih članov rodbine je bil Martin I., imenovan Velikan, ki je posedoval grofijo Vallis Saxina (danes Val Sassina) ob vzhodni obali Comskega jezera. Bil je eden od spremljevalcev cesarja Konrada III. na enem izmed križarskih pohodov. Pri obleganju Damaska 1148 je padel v ujetništvo in umrl mučeniške smrti. Njegovi potomci so bili večkrat izvoljeni za podestate severnoitalijanskih mest – Milana, Padove, Bergama in Brescie. Eden njegovih pravnukov, Filip, je sredi 13. stoletja svojo oblast razširil še nad ozemlje Coma in Vercellija (jugozahodno od Novare).

Rodbina se je močno razvejala po zaslugi Pagana II., vnuka Martina "Velikana". Pagan je imel deset sinov, od katerih je večina osnovala lastne veje, ki so se obdržale vsaj do 19. stoletja. Za ozemlje kasnejše habsburške monarhije sta najpomembnejša Paganova sinova Herman (Ermanno), ki je začetnik devinskih Thurnov (imenovanih Thurn-Hofer-Valsassina), in Salvin, katerega potomci so se sprva razširili na ozemlje Goriške, kasneje pa tudi Kranjske, Koroške, Štajerske in Češke.³

Legendarni Martin "Velikan" na enem od bojnih pohodov (grad Pliberk; foto Barbara Žabota).

¹ Rastenberg leži približno 15 km vzhodno od Zwettla in je bil do sredine 19. stoletja v lasti baronov Bartenstein. Za njimi so grad leta 1874 dedovali grofje Thurni s Pliberka, natančneje grof Franc Thurn (1876–1939), čigar babica po materini strani je bila Frančiška baronica Bartenstein, poročena grofica Vrints zu Falkenstein (ZAL, LJU 340, šk. 19; <http://www.burgen-austria.com/Archiv.asp?Artikel=Rastenberg>).

² Leta 1951 je umrla zadnja predstavnica veje Villalta-Spessa – Paula grofica Thurn-Valsassina (1869–1951), rojena pl.

Šibalić (Siballich). Ker je bila sama brez otrok, je vilo v Ziraccu zapustila svojemu adoptivnemu sinu Philippu grofu Thurnu (1912–2008), sinu grofa Franca Thurna (1876–1939) s spodnjeavstrijskega Rastenberga (ZAL, LJU 340, šk. 19; Geromet, *Nobiltà della Contea*, 2, str. 414; BA, *Todesanzeigen*).

³ Hildebrandt, *Kärntner Adel*, str. 41–56; SBL 4, str. 81–82.

Anton Thurn, eden prvih Thurnov na slovenskih tleh (grad Pliberk; foto Barbara Žabota).

Thurni so se s slovenskim ozemljem trdneje povezali v 15. stoletju. Eden od Salvinovih potomcev, Anton, je postal glavar v Trstu, zadnji goriški grof Leonard pa mu je zaupal nadzor nad gradnjo tabora v Sv. Križu (danes Vipavski Križ) ter njegovo "varstvo in oskrbnitvo".⁴ Poleg Antona so si posestva okoli Vipavskega Križa, Lokavca in Ajdovščine pridobili tudi njegovi sorodniki. Antonu je sledil njegov sin Vid, ki mu je cesar Maksimilijan leta 1504 za posojenih 1000 goldinarjev zastavil župo Sv. Križ z vsemi dohodki. V začetku leta 1532 je kralj Ferdinand povzdignil Sv. Križ v mesto, njegov brat cesar Karel V. pa Thurne v barone s predikatom "s Križa" (*zum Creutz*). Devet let kasneje so Thurni od cesarja prejeli še grofovski naziv s predikatom, ki je zajemal njihova italijanska gospostva Valsassino, Como in Vercelli (to podelitev je

še enkrat potrdil cesar Maksimilijan II. leta 1567). Takšen naziv nosijo grofje Thurni še danes.⁵

Poleg baronskega oz. grofovskega naziva so imeli grofje Thurni v svojem uradnem nazivu tudi imena uradov, ki so jih zasedali. Leta 1543 so postali vrhovni dedni deželni dvorni mojstri na Kranjskem in v Slovenski marki, leta 1552 vrhovni dedni maršali v pokneženi grofiji Goriški in Gradiški, leta 1568 dedni gradiščani v Lienzu in 1665 vrhovni dedni deželni srebrničarji na Koroškem.⁶

Pridobivanje posesti in delitev na veje – Radovljica in Pliberk

Od 16. stoletja dalje so bili Thurni trdno zakoreninjeni na slovenskem ozemlju. Medtem ko je Vidova veja odšla na Češko in aktivno sodelovala v tridesetletni vojni,⁷ pa je veja Vidovega nečaka Antona ostala na Kranjskem in se odtod razširila po sosednjih deželah. Za našo zgodbo sta najpomembnejša Antonova sinova Ahac, eden najbolj gorečih protestantov na Kranjskem, in Janez Ambrož, ki pa je bil (vsaj ob koncu življenja) katolik.⁸ Ahac je s številnim potomstvom poskrbel za fizično nadaljevanje veje, Janez Ambrož, ki je bil brez (preživelih) otrok, pa kot velik zemljiški posestnik za njeno trdno materialno podlago.

Grof Janez Ambrož je bil eden izmed znamenitejših in eden najpremožnejših mož poznega 16. oziroma zgodnjega 17. stoletja. Že v mladosti si je na očetovo pobudo pridobil odlično klasično izobrazbo, v ospredje pa je prišlo predvsem njegovo znanje jezikov – poleg nemščine in slovenščine (kranjsčine) je izvrstno obvladal tudi latinsko, italijansko in češko. Cesar Ferdinand I. ga je sprejel na svoj dvor med paže, kjer je postal dober prijatelj nadvojvode Karla, po letih svojega vrstnika. Oba moža in njuni družini so tudi kasneje povezovale

⁵ Gotha, 115 Jhrg., 1942, str. 586; GHA, Band XIV, 2003, str. 433–434; Golec, *Nastanek in razvoj*, str. 369–393. V zapuščinskem inventarju Janeza Ambroža grofa Thurna iz leta 1654 je med listinami navedena tudi "svoboščina" (*freyheit*), izdana v Neaplju 15. januarja 1536, s katero so bili *die Herren Graffen v. Thurn zum Reichsgraffen gewürdigt und angenommen worden* (ARS, AS 309, šk. 112, 7/T (*Briefliche Urkunden*, št. 50)).

⁶ Gotha, 115 Jhrg., 1942, str. 586.

⁷ Hruby, *Hrabata z Thurnu a Valsassina*.

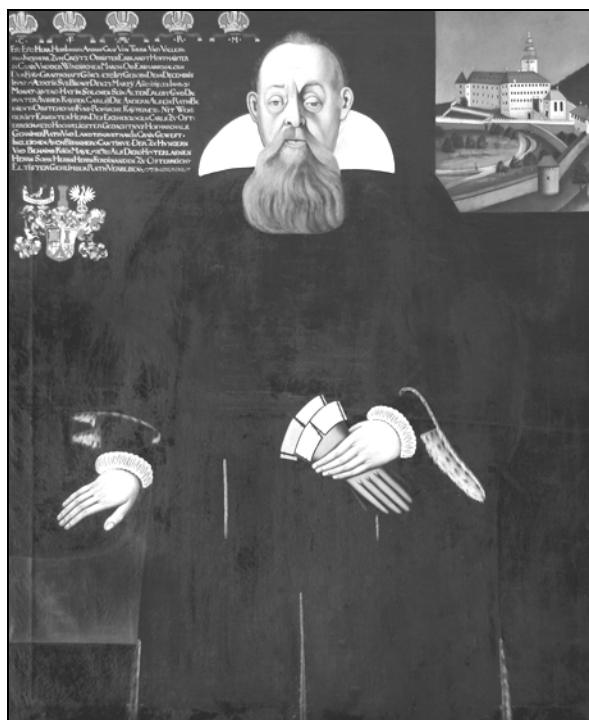
⁸ V testamentu tri leta pred smrtjo je določil, da želi biti pokopan "na katoliški način" (*...ohne sonderß gepräng nach khatollischer arth und eigenschafft ehrlich und christlich...*) (ARS, AS 308, II/T, št. 10). Vendar je Janez Ambrož kljub temu gojil simpatije do protestantov in se je zaradi tega leta 1605 zapletel v spor z ljubljanskim škofom Tomažem Hrenom. Ta je namreč od Thurna zahteval, naj prežene svojega radovljiškega oskrbnika, ki je bil protestant, Thurn pa je škofu odvmil, naj najprej pomete pred svojim pragom, saj še v sami Ljubljani živi precej protestantov, ki se jih ne preganja s tolikšno naglico (Svetina, Prispevki, str. 237–238).

⁴ Rutar, *Sv. Križ*, str. 128.

Abac Thurn (grad Pliberk; foto Barbara Žabota).

tesne prijateljske vezi, ki so grofom Thurnom prinesle ne le ugledne službe, temveč so se jim splačale tudi v materialnem smislu. Janez Ambrož je postal tajni svetnik, dvorni maršal in kranjski deželni glavar. Donosne službe na nadvojvodskem dvoru v Gradcu so mu prinesle dovolj sredstev, da je lahko množil družinsko posest.⁹ Že leta 1584 oz. 1585 je kupil koroška urada Železno Kaplo in Kamen (Stein) v Podjuni, njegovi najpomembnejši pridobitvi pa sta bili gospostvo Pliberk, ki ga je leta 1601 odkupil od nadvojvode Ferdinanda,¹⁰ ter gospostvo Radovljica (združeno z gospostvom Wallenburg), ki

Janez Ambrož grof Thurn je za rodbino pridobil Pliberk in Radovljico (grad Pliberk; foto Barbara Žabota).

je v njegove roke dokončno prešlo leta 1616.¹¹ Pred tem je bil Janez Ambrož od leta 1586 radovljiški zastavni gospod.¹²

Janez Ambrož ni imel lastnih potomcev (oba njegova otroka sta umrla pred njim), zato je premoženje ob smrti leta 1621 zapustil svojim nečakom, potomcem brata Ahaca. Obe gospostvi, Pliberk in Radovljico, je v oporoki spremenil v fidejkomisa, ter Pliberk volil nečaku Janezu Ludviku, Radovljico pa svojemu istoimenskemu pranečaku, sinu nečaka Jošta Jožefa.¹³ Nadalje je v svoji poslednji volji določil, naj v primeru pomanjkanja moških dedičev Radovljico dedujejo njegove nečakinje (Ahačeve hčerke oz. potomke nečaka Janeza Ludvika), Pliberk pa njegovi sorodniki, grofje Thurni s Češke. Zlasti je poudaril, naj obe fidej-

⁹ Rauscher, *Die Grafen von Thurn*, str. 385–386; Svetina, *Prispevki*, str. 241.

¹⁰ Kupnina je znašala za tiste čase visokih 80.000 renskih goldinarjev, kupna pogodba, izdana 24. aprila 1601 v Gradcu, pa je zajemala grad in gospostvo Pliberk z vsemi pripadajočimi zemljišči in gozdovi (Svetina, *Prispevki*, str. 237).

¹¹ AS 1080, *Zbirka Muzejskega društva za Kranjsko*, šk. 1, fasc. 3. Radovljica je kot celjska posest sredi 15. stoletja pripadla Habsburžanom in postala deželnoknežja komorna posest (Smole, *Graščine*, str. 407).

¹² Smole, *Graščine*, str. 407.

¹³ Svetina (Prispevki, str. 241) sicer navaja, da je Janez Ambrož Radovljico zapustil nečaku Joštu Jožefu in da je dal ta kot zagrizen protestant z bratom Janezom Ludvikom po stricovi smrti zapreti grajsko kapelo na Pliberku in s tem preprečeval božjo službo. Vendar Janez Ambrož v svoji oporoki kot dediča radovljiškega gospostva izrecno omenja Janeza Ambroža ml., sina takrat že pokojnega Jošta Jožefa. Žal nista znana niti datum smrti Jošta Jožefa niti datum rojstva njegovega sina Janeza Ambroža.

Grad Pliberk danes (foto Barbara Žabota).

komisni gospodstvu ostaneta nezadolženi oz. neobremenjeni, da bi se izognili težavam z upniki.¹⁴

Ceprav sta v prvih desetletjih 17. stoletja tako deželni knez Ferdinand kot ljubljanski škof Tomaž Hren s protireformacijskimi ukrepi na Kranjskem in Koroškem dosegala lepe uspehe, so se člani starejše generacije grofov Thurnov še vedno trdno oklepali luteranstva. To zlasti velja za pliberškega grofa Janeza Ludvika, ki je v svojem prepričanju vztrajal vse do leta 1628, ko je moral na deželnoknežji ukaz skupaj z drugimi protestanti zapustiti Koroško. Kasneje se je menda vseeno vrnil v Pliberk, vendar naj bi po nekaterih podatkih leta 1641 umrl v Benetkah.¹⁵

Takšnih težav pa ni poznal mladi Janez Ambrož, ki je leta 1621 postal novi radovljiški gospod. Rojen je bil prepozno, da bi se mogel od svojih sorodnikov navzeti "krivoverskih" nauk. Po premoženju je sodil med premožnejše kranjske plemiče in bi lahko odločilneje posegel v dogajanje v deželi, če mu ne bi bilo usojeno le kratko življenje. Umrl je že leta 1654, star nekaj čez trideset let.¹⁶ Gotovo je moral

slutiti prihajajočo smrt, saj je le slab teden prej napisal oporoko, v kateri je svojemu bratrancu s Pliberka naročil, naj poskrbi za njegovo ženo Beatriko¹⁷ in ji poravna obveznosti iz njune poročne pogodbe. V oporoki omenja hčerki Elizabeto in Marijo Rozalijo ter komaj rojenega sina Janeza Antona (*Johann Antonius Franciscus*), za katerega prosi ženo, naj ga dobro vzgaja grofovskemu stanu primerno.¹⁸ Vendar se zdi, da je mali Janez Anton umrl kmalu po rojstvu, saj se je neposredno po smrti Janeza Ambroža njegova kranjska dediščina združila s thurnsko koroško in štajersko posestjo njegovega bratranca Henrika Ludvika. Poleg Radovljice in Pliberka je bilo namreč v dediščino zajeto tudi štajersko gospodstvo Zbelovo, ki ga je bil leta 1580 od nadvojvode Karla kupil grof Jošt Jožef (1533–1589; brat Ahaca in Janeza Ambroža st.).¹⁹

Henrik Ludvik, novi in edini gospodar obsežne družinske posesti, je s prevzemom dediščine dobil tudi izredno težko in nevhvaležno nalogo – delitev premoženja med svoje potomce. V dveh zakonih se mu je namreč rodilo dvanajst otrok, od tega kar

¹⁴ ARS, AS 308, II/T, št. 10 (... *gänzlichen fort und fort unoneriert verbleiben mögen...*).

¹⁵ Hildebrandt, *Kärntner Adel*, str. 55. Zanimiva je tudi zgodba njegove sestre Margarete, poročene Gablkoven, ki je živela na štajerskem gradu Riegersdorf in se je morala leta 1628 prav tako izseliti. Doma je morala pustiti tudi svoje tri mladoletne otroke, zato je prosila cesarja, naj ji dovoli, da bi otroke vzela s seboj v Sopron ali na Dunaj in jih tam poslala v katoliške šole. Cesar je njeno prošnjo zavrnil (Baravalle, *Burgen*, str. 255).

¹⁶ Ob smrti naj bi bil star 30 let (Schiviz, *Krain*, str. 176), po drugih podatkih pa naj bi bil rojen leta 1618 (ARS, AS 1075, št. 262) oz. 1616 (ustni vir: Christoph Herberstein). Vsekakor je moral biti rojen pred februarjem 1618, saj je kot

dedič Radovljice že omenjen v oporoki starega strica Janeza Ambroža (ARS, AS 308, II/T, št. 10).

¹⁷ Beatrika Regina je bila prav tako rojena grofica Thurn in je sodila v vipolško vejo Thurnov. Bila je druga žena Janeza Ambroža, medtem ko je bila prva njegova žena Rozina Doroteja baronica Herberstein (ARS, AS 309, šk. 112, T/7; ustni vir: Christoph Herberstein).

¹⁸ ...*in guetter zucht und gräfflichen sithen...* (ARS, AS 308, II/T, št. 10).

¹⁹ Pirchegger, *Untersteiermark*, str. 150; Koropec, Zbelovo, str. 271, 278.

Janecz Ludvik grof Thurn (grad Pliberk; foto Barbara Žabota).

osem sinov.²⁰ Oče je moral tako obsežno posest precej razdrobiti, da je lahko poskrbel za vsakega od njih. Sin Franc Ludvik je dobil pliberški fidejkomis pod pogojem, da poskrbi za mlajša brata Janeza Maksimilijana in Lamorala Rajmunda;²¹ Andrej Ludvik in Ferdinand Feliks sta dobila gospodstvo

Zbelovo (njuni potomci so gospodstvo leta 1739 tudi uradno razdelili na Zbelovo-Gradec in Zbelovo-Celje); Oto Henrik, Janez Karel in Jurij Gotfrid pa so postali lastniki radovljiškega fidejkomisa.²² Poudariti je potrebno, da je bila omenjena delitev premoženja opravljena zgolj *de facto*, medtem ko so bili *de iure* še vedno lastniki vseh gospodstev vsi bratje skupaj. To je veljalo tudi za njihove potomce, saj je njihova titulacija vedno vsebovala vsa tri gospodstva (*Herr auf Radmannsdorf, Bleiburg und Plankenstein*). Omenjena delitev premoženja je posledično prinesla delitev družine na več vej, od katerih pa so v moški liniji izumrle vse, razen pliberške, ki živi še danes.

Thurni v Pliberku

V drugi polovici 17. stoletja se je poprej dokaj enotna kranjsko-koroška linija rodbine Thurn dokončno razcepila. Po smrti bratov Jurija Gotfrida in Ota Henrika je edini radovljiški gospod (p)ostal Janez Karel, ki velja za utemeljitelja radovljiške veje Thurnov. Njegovo direktno potomstvo je namreč v moški liniji teklo nepretrgano do konca 19. stoletja. Simbolično je to dejstvo obeleženo z aliančnim grbom Janeza Karla in njegove žene Ane Maksimile, rojene grofice Auersperg nad vhodom v radovljiško graščino.²³

Pliberško gospodstvo pa je prevzel brat Janeza Karla Franc Ludvik in tam osnoval lastno vejo grofov Thurnov. Kdaj točno je Franc Ludvik prevzel pliberško gospodstvo, ni povsem jasno, saj letnica smrti njegovega očeta Henrika Ludvika ni zanesljiva.²⁴ Vsekakor je bil pliberški gospod leta 1670, ko je začel v Nonči vasi na griču, imenovanem Holmec (Humec), zidati cerkev Božjega groba. Franc Ludvik je z gradnjo začel na lastno pobudo in je šele ob dokončani gradnji dobil škofovo formalno privoljenje.²⁵ Malo pred smrtjo (1706) je na pliberškem gradu ustanovil še grajski beneficij in ga dotiral s 4.000 goldinarji. Beneficij je sprva užival grajski kaplan Hilarij Pirihi, po njegovi smrti pa se je dotacija razdelila na dve polovici: prvih 2.000 goldinarjev je prejel uršulinski samostan v Celovcu,

²² Rauscher, Die Grafen von Thurn, str. 394.

²³ O radovljiški veji Thurnov gl. Preinfalk, Radovljica in grofje Thurn-Valsassina.

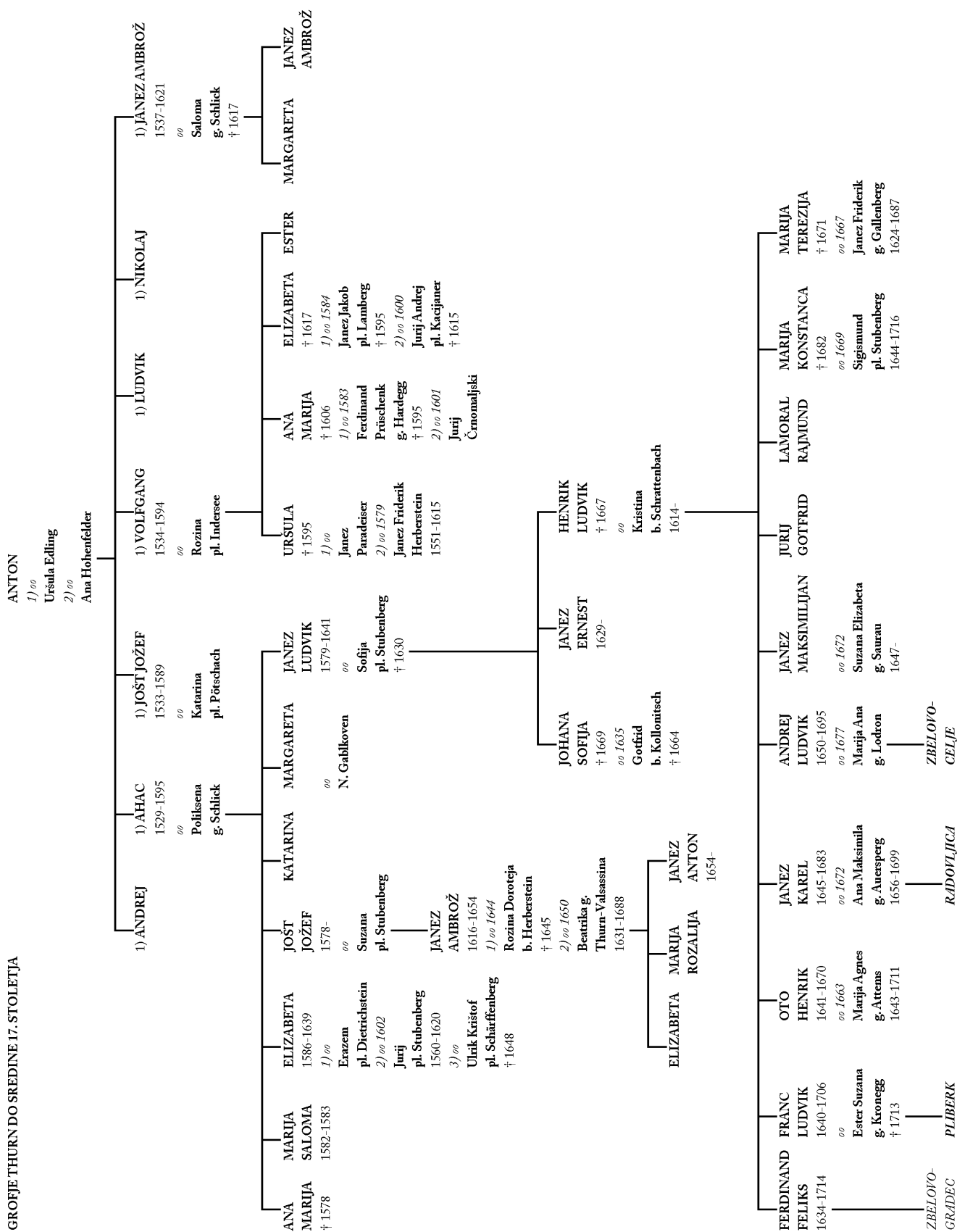
²⁴ Kot leto smrti Henrika Ludvika se največkrat omenja leto 1663 (Rauscher, Die Grafen von Thurn, str. 394), vendar Svetina (Prispevki, str. 251) navaja, da je stari grof še oktobra 1665 izdal *titulum mensae* za študenta teologije Matijo Mežana. Najverjetneje je umrl okoli leta 1667, kajti v to leto (20. avgusta 1667) je datirala delilna listina med osmimi brati, po kateri je moral Franc Ludvik kot lastnik Pliberka izplačati tudi strica Janeza Ernesta, sicer malteškega viteza (KLA, Herrschaft Bleiburg, Akten, fasc. 1, št. 7).

²⁵ Svetina, Prispevki, str. 257–258. Cerkev je bila zgrajena leta 1680, ko je dal ljubljanski škof Rabatta dovoljenje, da se v njej opravljajo verski obredi. S pritegnitvijo arhivskih dokumentov tako Svetina popravlja starejše navedbe, da je bila omenjena cerkev zgrajena šele v drugi polovici 18. stoletja.

²⁰ Henrik Ludvik je bil v prvo poročen s Kristino baronico Schratzenbach, v drugo pa z Marijo Izabelo grofico Kronegg (Blaschek, *Grafen von Thurn und Valsassina*, pg. I). Žal pa iz obstoječih genealogij ni razvidno, koliko in kateri otroci so izvirali iz prvega in kateri iz drugega zakona. Nekatera literatura druge žene Henrika Ludvika ne omenja (npr. Rauscher, Die Grafen von Thurn, str. 394), se pa zato Marija Izabela pogosto zamenjuje z Ester Suzano grofico Kronegg, ki je bila njena sestra in žena njenega pastorka Franca Ludvika.

²¹ Leta 1696 sta Franc Ludvik in Janez Maksimiljan kot lastnika gospodstva Pliberk zamenjala nekaj posesti s Francem Andrejem grofom Orsini-Rosenbergom (KLA, Orsini-Rosenberg, listina št. 247 (1696 IV 9, Celovec)). Tretji brat Lamoral Rajmund je bil očitno takrat že mrtev.

GROFJE THURN DO SREDINE 17. STOLETJA

Franc Ludvik grof Thurn, začetnik pliberške veje (grad Pliberk; foto Barbara Žabota).

kjer so morale redovnice tedensko brati mašo za grofe Thurne, drugo polovico pa je pliberško gospostvo naložilo in z obrestmi vzdrževalo grajskega kaplana, ki je moral brati štiri maše v kapeli in eno v cerkvi Božjega groba.²⁶

Franc Ludvik je bil znan tudi po svojem zanimanju za rudarjenje, predvsem za kopanje svinčeve rude. Potem ko je opustil nedonosni prosti (dnevni) kop na Peci, se je usmeril na Leše, kjer je 1706 prijavil nov kop, ki pa, kot se je izkazalo kasneje, tudi ni prinesel omembe vrednih rezultatov.²⁷ Z rudarstvom in železarstvom so bili Thurni povezani praktično od samega začetka oz. od svojega prihoda na Koroško. Tako je že ded Franca Ludvika Janez Ludvik leta 1624 kupil rudnik železa in fužine v Črni, vendar je bil ta obrat nekaj desetletij kasneje ob veliki poplavi popolnoma porušen in ponovno obnovljen šele stoletje zatem (1775).²⁸

Konec 60. ali v začetku 70. let 17. stoletja se je Franc Ludvik poročil z Ester Suzano grofico Kronegg (tudi Cronegg), takrat že vdovo po Volfu

pl. Stubenbergu, sicer pa sestro svoje mačehe Marije Izabele grofice Kronegg.²⁹ Oče obeh grofic je bil Jurij Andrej grof Kronegg, lastnik koroških gradov Glanegg, (Neue) Moosburg in Reideben, ter med letoma 1649 in 1665 koroški deželni glavar,³⁰ mati pa Regina Elizabeta baronica Dietrichstein.³¹ Zakon je Francu Ludviku prinesel osem otrok, med katerimi se jih je kar pet odzvalo božjemu klicu. Razlogi za to verjetno tičijo ravno v fidejkomisni naravi pliberškega gospostva, ki je favorizirala enega samega (moškega) naslednika, ostali dediči pa so tako dejansko velikokrat ostali praznih rok in so si morali poiskati svoj prostor pod soncem. Tako je med petimi sinovi Franca Ludvika Janez Ambrož postal stolni kanonik v Krki, Anton Kazimir škof v takrat na novo osvojenem Beogradu, Franc Jožef vitez nemškega viteškega reda, Jurij Ferdinand pa je vstopil med šentpavelske benediktince. S tem so pri dediščini naredili prostor za enega samega brata, Janeza Sigmunda, ki je po očetovi smrti (1706) doval pliberški fidejkomis.³²

Janez Sigmund je v svojem času veljal za sposobnega uradnika in gospodarstvenika. Zato so ga koroški stanovi povabili v Celovec in mu zaupali upravljanje svojega premoženja. Leta 1714 ga je cesar imenoval za koroškega deželnega upravitelja in tajnega svetnika, leta 1723 pa so ga koroški stanovi izvolili še za stanovskega gradiščana. Tako je Janez Sigmund zadnja leta preživel večinoma v Celovcu, kjer je leta 1732 tudi umrl. V času njegovega uradovanja je prišlo do nekaterih, za Koroško pomembnih dogodkov, kot na primer izbruh kuge v letih 1715 in 1716, uničujoči požar v Celovcu leta 1723 ter dedni poklon cesarju Karlu VI. leta 1728.³³

Najtežja preizkušnja za Janeza Sigmunda je bila nedvomno izbruh kuge spomladi 1715. Grof je bil imenovan za komisarja za Podjuno, kjer je skušal z različnimi ukrepi preprečiti širjenje bolezni. Vendar je bil pogosto brez moči. Tako je npr. ukazal strogo nadzorovanje mostov in drugih prehodov čez Dravo, a je reka tisto zimo močno zamrznila in tako omogočila nemoteno prehajanje z enega brega na drugega. Tudi sicer se ljudje pogosto niso dosti menili za varovalne ukrepe in so le iskali možnosti, kako jih zaobiti. Grof se zato v nekem poročilu pridruša nad ljudmi in jih imenuje za neumne (*dumme Leute*). Veliko meščanov se je zateklo na podeželje in tam čakalo na konec nevarnosti. Tako ni presenettljivo, da se je kuga, ki je najprej izbruhnila v

²⁹ Gl. op. 20.

³⁰ Webernig, *Der Landeshauptmann*, str. 29.

³¹ Blaschek, *Grafen von Thurn und Valsassina*, pg. I in II.

³² Janez Sigmund (krščen v Celovcu, 13. aprila 1673) ni bil najstarejši sin, saj je bil vsaj eden od njegovih bratov – Franc Jožef, kasneje križnik, starejši od njega (krščen v Celovcu, 22. aprila 1671) (ZAL, LJU 340, LGZ, šk. 19; Blaschek, *Die Grafen von Thurn und Valsassina*, pg. II).

³³ Rauscher, *Die Grafen von Thurn*, str. 394.

²⁶ Glawar, *Geschichte Bleiburgs*, str. 89–90.

²⁷ Glawar, *Geschichte Bleiburgs*, str. 90; Mohorič, *Industrializacija*, str. 130. Za razlago nekaterih pojmov se zahvaljujem mag. Karli Oder.

²⁸ Oder, *Občina Ravne na Koroškem*, str. 120.

Velikovcu, kmalu razširila tudi proti Labotski dolini in Pliberku. Prizadeta so bila tudi nekatera območja na današnji slovenski strani, npr. planina Strojna, kjer je več hiš popolnoma izumrlo. Šele spomladi 1716 je nevarnost kuge na Koroškem dokončno minila.³⁴

Istega leta, ko je bil imenovan za koroškega deželnega upravitelja (1714), si je Janez Sigmund nadel tudi zakonski jarem. Njegova žena je junija tega leta postala Marija Eleonora grofica Oettingen-Wallerstein. Nevesta je prinesla na Pliberk tudi bogato doto, s katero je prenovila grajsko stavbo in okolico.³⁵ Število njunih otrok ni povsem zanesljivo, zagotovo pa so bili med njimi trije sinovi, ki jim je oče omogočil dobro izobrazbo, in so se vsak po svoje zapisali v zgodovino. Najstarejši med njimi, Jožef, je vstopil v nemški viteški red. Kot stotnik v kirasirskem polku kneza Lobkowicza je padel 16. junija 1746 pri Piacenzi, v eni izmed (za avstrijsko stran sicer zmagovitih) bitk avstrijske nasledstvene vojne.³⁶

Vojaško kariero sta naredila tudi njegova mlajša brata Franc in Anton. Čeprav je bil Franc starejši in mu je zato tudi pripadel pliberški fidejkomis, ni Anton prav nič zaostajal za njim. Obema bratoma je uspelo priti v neposredno bližino cesarske hiše – Franc je leta 1761 postal vzgojitelj (Ajo) nadvojvode in kasnejšega cesarja Leopolda, kmalu zatem pa je podobno funkcijo za mlajše cesarske otroke dobil tudi Anton. Thurna sta se v svoji vlogi odlično znašla in si pridobila globoko naklonjenost in prijateljstvo cesarice Marije Terezije in njenih dveh cesarskih sinov. O tem nenazadnje pričajo tudi njuni številni vojaški in dvorni nazivi in odlikovanja. V vojaški hierarhiji je tako Franc prišel do naziva generalmajorja, Anton pa do generala topništva. V civilni oz. dvorni sferi pa je Franc postal vrhovni dvorni mojster in konferenčni minister na dvoru velikega toskanskega vojvode ter komander ogrskega reda sv. Štefana; Anton pa je poleg podobnih nazivov dobil tudi red zlatega runa, ki je bil sicer namenjen le najuglednejšim plemičem.

Vse funkcije in nazivi so grofoma Thurnoma nedvomno močno izboljšali finančno stanje, ki je bilo pred tem, kot kažejo nekatera njuna dejanja, v nezavidljivem položaju. Tako si je moral npr. Franc tik pred svojo prvo poroko leta 1747 od Bernarda pl. Raabenbacha izposoditi 12.000 goldinarjev, ki jih je obljubil vrniti v roku enega leta z vsemi obrestmi vred. Nekaj tednov kasneje si je Franc z bratom Antonom sposodil še nekaj denarja od Franca pl. Kurfeldta. Tudi ta dolg naj bi bil poravnán v naslednjih mesecih, kar pa se očitno ni zgodilo, saj je Kurfeldt konec leta 1748 brata tožil

zaradi neizpolnjevanja obveznosti, tožba pa se je vlekla nekaj let.³⁷

Nvesta, zaradi katere si je moral Franc poleti 1747 sposoditi denar, je bila Marija Ana grofica Orsini-Rosenberg. Njen oče Filip je opravljal različne diplomatske misije na Portugalskem, v Berlinu, Rusiji in Beneški republiki. Marija Ana je rodila šest otrok, od katerih pa so štirje umrli v otroštvu. Preživela sta le kasnejši pliberški gospod Franc ml. in njegova sestra Dominika. Ker sta otroka zelo zgodaj izgubila oba starša – Marija Ana je umrla že leta 1756,³⁸ Franc pa deset let kasneje – jima je cesarica Marija Terezija v znak naklonjenosti do njenega očeta nakazala od svojih ogrskih posesti rento v višini 1000 goldinarjev. Franc ml. je kmalu zatem postal polnoleten in prevzel pliberški fidejkomis.³⁹

Franc je bil vojak z dušo in telesom in je vojaško kariero začel, kot je bila tedaj navada, že kot deček. Šolal se je na Dunaju in v češkem Soběslavu (Sobieslaw), kjer je knez Vencelj Liechtenstein ustanovil šolo za avstrijsko topništvo. Kasneje se je v

Marija Ana grofica Thurn, rojena grofica Orsini-Rosenberg (grad Pliberk; foto Barbara Zabota).

³⁴ Glawar, *Geschichte Bleiburgs*, str. 90–95.

³⁵ Ustni vir: Vinzenz Thurn-Valsassina.

³⁶ Rauscher, *Die Grafen von Thurn*, str. 395.

³⁷ KLA, Herrschaft Bleiburg, Akten, fasc. 1, št. 3.

³⁸ Devet let kasneje, maja 1765, le nekaj mesecev pred svojo smrtjo, se je Franc poročil še v drugo, tokrat z Gabrijelo baronico Reischach, ki je kasneje postala vrhovna dvorna mojstrica cesarice Ludovike in vrhovna dvorna mojstrica velike toskanske vojvodinje. Kot vdova se je Gabrijela leta 1767 poročila s svojim svakom oz. Frančevim bratom Antonom grofom Thurnom (ZAL, LJU 340, LGZ, šk. 19; Blaschek, *Die Grafen von Thurn und Valsassina*, pg. IV).

³⁹ Rauscher, *Die Grafen von Thurn*, str. 402.

Marija Ana, rojena grofica Zinzendorf, in Franc grof Thurn, junak zadnje avstrijsko-turške vojne (grad Pliberk; foto Barbara Žabota).

vojaški hierarhiji povzpel zelo visoko, saj je leta 1788 postal generalmajor, bil pa je tudi imetnik topniškega polka št. 2. Odlikovan je bil z velikim križem velikovojvodskega toskanskega reda sv. Štefana.⁴⁰ V čas njegove aktivne vojaške kariere sodi zadnja avstrijsko-turška vojna, ki je izbruhnila leta 1788 in je s spremenljivo srečo trajala tri leta. Avstrijecem pod vodstvom generala Laudona je oktobra 1789 celo uspelo zavzeti Beograd, nato pa so se turške sile znova zbrale in začele ofenzivo.⁴¹ Vojne proti Turkom se je ob samem izbruhu leta 1788 udeležil tudi grof Franc Thurn. V prostranih močvirjih Srbije in Romunije ob Donavi ga je napadla mrzlica, zaradi česar je zelo oslabil in postal lahka tarča nenadnega turškega napada pri romunskem kraju Giurgiu ob Donavi 8. junija 1790. Ob njegovi smrti so izšli številni nekrologi in žalostinke, ki so kazali na veliko priljubljenost generala Thurna.⁴²

Za današnji slovenski prostor je Franc Thurn zaslužen zlasti za dvig koroške železarske industrije. Leta 1770 je dal postaviti fužine v Mežici, ki so delovale do leta 1916, leta 1775 pa je obnovil tudi stoletje poprej porušene fužine v Črni. Tja so pet let kasneje prenesli tudi žebljarno iz Velikovca, tako da je Črna postala eno najpomembnejših železarskih podjetij Koroške.⁴³

Franc je ob smrti zapustil vdovo Marijo Ano (rojeno grofico Zinzendorf), dva otroka – sina Jurija in hči Gabrijelo, kasneje poročeno grofico Dietrichstein⁴⁴ – in ne prav veliko premoženje, ki se je v naslednjih letih zaradi vojnih razmer še zmanjšalo. Zato se je vdova Marija Ana leta 1810 odločila za ponovno poroko, tokrat s sienskim grofom Angelom d'Elci-jem, ki ga je francoska oblast prisilila k umiku na Dunaj. Posledice te poroke so v pliberskem gradu vidne še danes. Grof d'Elci je bil namreč velik poznavalec latinskih klasikov in latinske poezije. Del svoje knjižne zbirke je kasneje sicer podaril florentinskemu velikemu vojvodi, velik del pa je ostal na gradu Pliberk in še danes predstavlja dragoceno bibliotečno zapuščino.⁴⁵

Franca je na pliberskem fidejkomisu leta 1790 nasledil njegov dveletni sin Jurij. Kot mladenič si je

⁴⁰ ZAL, LJU 340, LGZ, šk. 19.

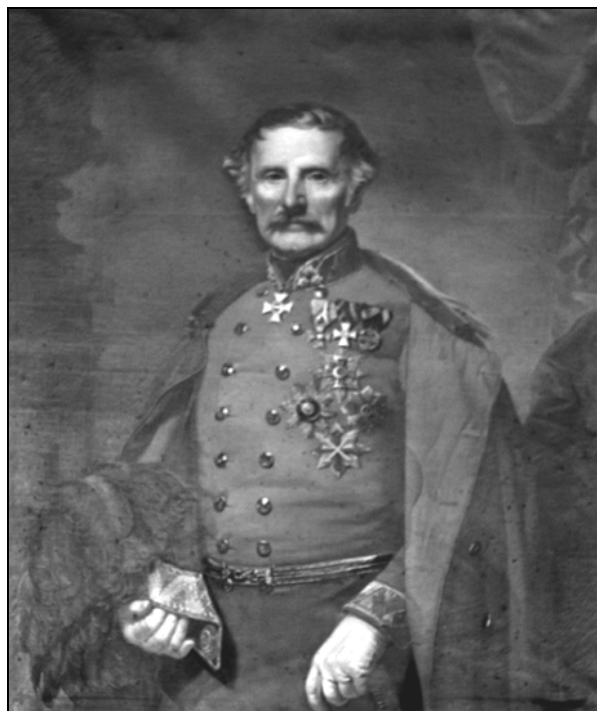
⁴¹ VE, 1, str. 333.

⁴² Rauscher, Die Grafen von Thurn, str. 403.

⁴³ Oder, *Občina Ravne na Koroškem*, str. 120–121; Wlodyga, Lastniki, str. 44.

⁴⁴ Gabrijela se je leta 1809 poročila z Janezom Duglasom grofom Dietrichsteinom, ki je bil vojni tovariš njenega brata Jurija. Preko Dietrichsteina je v rodbino Thurn prišlo tudi osebno ime (Janez) D(o)uglas, ki se je kot rodbinsko ime ohranilo do danes. Prvi s tem imenom je bil Jurijev drugorojenec, sicer začetnik veje Thurnov na Ravnah (1835–1904), trenutno zadnji pa Jurijev pra-pravnuk Douglas (roj. 1970). Nekoliko nenavadno osebno ime (Janez) Duglas gre skoraj gotovo pripisati slepemu poljskemu minoritu, kasneje observantu Janezu iz Dukle (1414–1484), ki je slovel kot izvrsten pridigar. Njegovo češčenje se je razmahnilo zlasti po letu 1735, ko so ga razglasili za blaženega (Schauber, Svetniki in godovni zavetniki, str. 504–505).

⁴⁵ Ustni vir: Vinzenz Thurn-Valsassina; Rauscher, Die Grafen von Thurn, str. 404.

Emilija, rojena grofica Chorinsky, in Jurij grof Thurn, zaslužen za izgradnjo koroške železnice (grad Pliberk; foto Barbara Žabota).

pridobil izvrstno izobrazbo, zlasti v klasičnih študijah, v katerih ga je kasneje podpiral tudi njegov oče grof d'Elci. Nemirni časi prvih let 19. stoletja so Jurija ponesli naravnost v sredo viharja Napoleonovih vojn. Ognjeni krst je dočkal leta 1809 na Tirolskem in nato do leta 1815 sodeloval v številnih bitkah. Za svoj pogum je bil leta 1814 odlikovan z vojaškim križcem Leopoldovega reda, leto kasneje pa še s križcem vojaškega reda Marije Terezije. Po Napoleonovem porazu je bil nekaj let odposlanec v St. Petersburgu in na württemberskem kraljevem dvoru, leta 1825 pa se je znova aktivno vrnil v vojsko. Že precej v letih se je v letih 1848 in 1849 udeležil tudi vojaških pohodov v Italiji in bil odlikovan z redom železne krone 1. razreda. Kot general topništva se je upokojil šele leta 1860 po več kot petdesetletni aktivni vojaški službi. Takrat je za vse zasluge dobil še veliki križ Leopoldovega reda.⁴⁶

Grof Jurij Thurn je odigral pomembno vlogo tudi na domačem Koroškem. To se je pokazalo marca 1861, ko so se na podlagi februarске ustave odvijale volitve v deželni zbor. Za deželnega glavarja je cesar 31. marca imenoval prav Jurija Thurna, vendar je ta na lastno željo zaradi starosti odstopil že julija istega leta.⁴⁷ Še nekaj let pred tem pa se je Thurn tudi močno angažiral pri gradnji koroške železnice. Ko so spodleteli načrti, da bi proga iz Brucka na Muri potekala preko Koroške, si je

Thurn prizadeval vsaj za koncesijo za progo iz Maribora, ki bi se kasneje lahko razvila v glavno progo proti Italiji ali Tirolski. Koncesija za gradnjo te železnice je bila dejansko izdana oktobra 1856 in na podlagi te koncesije so pod predsedstvom Jurija Thurna ustanovili delniško družbo za gradnjo c. kr. zasebne Koroške železnice. Gradnja se je dejansko začela julija 1857, potem ko je kreditni zavod na Dunaju zanjo namenil 3 milijone goldinarjev.⁴⁸

Že leta 1809 (ali morda celo 1807) je Jurij Thurn kupil grad Ravne, ki je v rodbinski lasti ostal do konca druge svetovne vojne. H gradu je pripadal tudi dvor v Dobji vasi, ki pa so ga menda morali kmalu prodati, da so lahko z denarjem odkupili Jurija, ki je med boji proti Napoleonu na Tirolskem padel v ujetništvo.⁴⁹ Leta 1833 se je na Jurij na Dunaju poročil z Emilijo grofico Chorinsky-Ledske, ki mu je v naslednjih šestih letih rodila štiri sinove – Jurija, Janeza Duglasa, Friderika in Jožefa – in hčer Ano. Najstarejši med njimi, po očetu imenovan Jurij, je kasneje podedoval Pliberk in ravenško železarno, drugorojenec Janez Duglas pa je postal lastnik gradu na Ravnah, ki ga je leta 1863 temeljito prenovil v neobaročnem slogu in ob njem uredil park.⁵⁰ Takrat

⁴⁶ Rauscher, *Die Grafen von Thurn*, str. 409–412.

⁴⁷ Webernig, *Der Landeshaupmann*, str. 62.

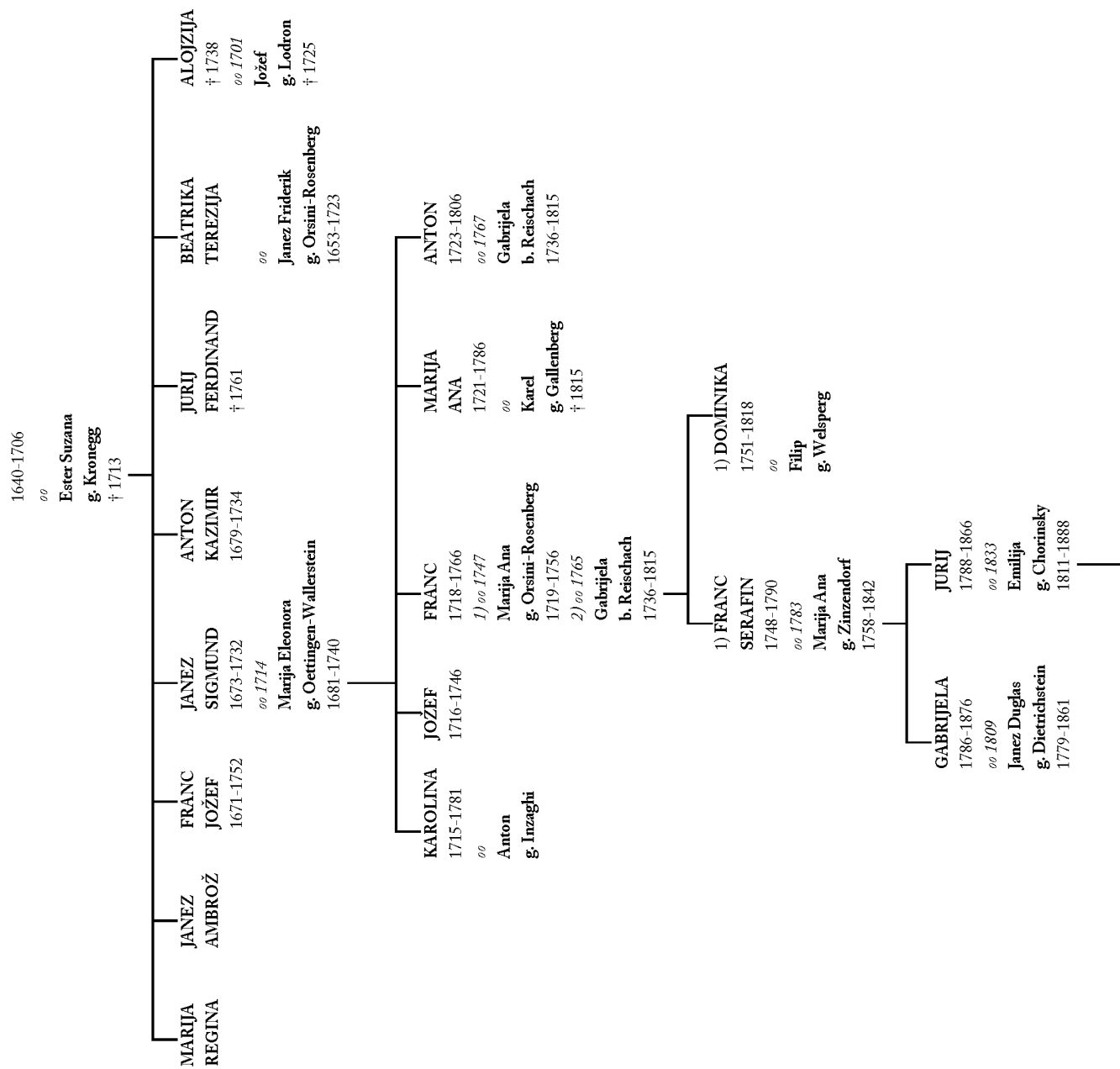
⁴⁸ Rauscher, *Die Grafen von Thurn*, str. 412; Wlodyga, *Lastniki*, str. 44.

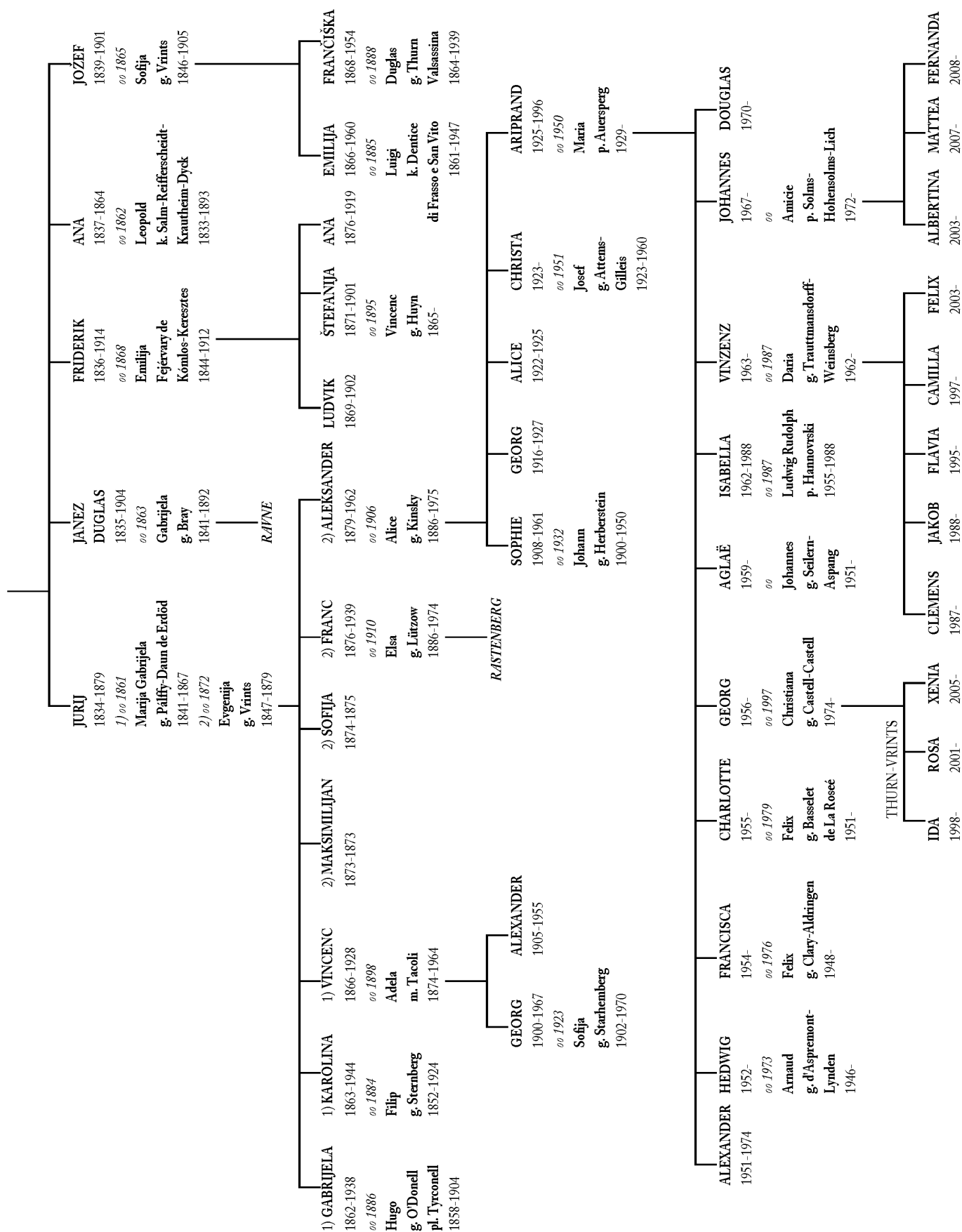
⁴⁹ Wlodyga, *Lastniki*, str. 44.

⁵⁰ Stopar, *Grajske stavbe*, 4, str. 73. Na prenovo dvorca, v katerem je danes Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika, še danes spominja grb grofov Thurn na fasadi.

GROFJE THURN V PLIBERKU

FRANC LUDVIK

Jurij grof Thurn in obe njegovi ženi, Gabrijela grofica Pálffy (levo) in Evgenija grofica Vrints (desno) (grad Pliberk; foto Barbara Žabota).

se je od do tedaj enotne pliberške veje odcepila mlajša, ravenska veja, ki je v moški liniji ugasnila leta 1956.

Nekaj zanimivih drobcov iz vsakdanjega življenja pliberških Thurnov sredi 19. stoletja nam razkriva Knjiga izdatkov (*Ausgaben Hauptbuch*),⁵¹ ki sta jo (po vsej verjetnosti) vodila Jurij in njegova žena Emilija. Poleg osebnih izdatkov so v knjigi še druge rubrike, npr. izdatki za gospodinjstvo, les (verjetno kurjavo), osvetlavo in kuhinjo, ki je bila najvišja postavka med vsemi. V 50. letih, ko so šli Jurijevi sinovi v vojsko, pa družinski proračun močno obremeni najemnina (verjetno na Dunaju) in drugi stroški, povezani z vojsko (*Ausgaben für die Söhne beim Militär*). Ta, zadnja postavka je bila ves čas najvišja, približno trikrat višja kot tista za kuhinjo, kar pomeni, da je bilo vojaško šolanje sinov zelo velik strošek.

Kot rečeno, je po smrti starejšega Jurija leta 1866 pliberški fidejkomis prevzel njegov istoimenski sin, ki pa opaznejših sledi na Koroškem ni zapustil, tudi zato, ker je umrl relativno mlad (45 let). Ob smrti (umrl je v Bruslju 2. junija 1879 zaradi srčnega napada) je bil že dvakratni vdovec. Njegova prva žena Gabrijela grofica Pálffy se je ponesrečila pri pečenju pisem, ko se ji je po nerodnosti vžgala svilena obleka in je umrla za posledicami opeklin (1867).⁵² Nekaj let kasneje (1872) se je Jurij poročil še enkrat, tokrat z Evgenijo grofico Vrints-Falkenstein, katere oče Maksimilijan je bil lastnik spodnjeavstrijskega fidejkomisa Poysbrunn in Falkenstein, mati Frančiška pa je pripadala rodbini baronov Bartenstein s spodnjeavstrijskega Rastenberga.⁵³ Zveza Jurija

Thurna in Evgenije Vrints se je kasneje s posestnega vidika izkazala za zelo uspešno, saj so Thurni podedovali tako Poysbrunn kot Rastenberg.

Evgenija je umrla februarja 1879, le deset dni po rojstvu tretjega otroka, Aleksandra, junija istega leta pa je umrl tudi sam Jurij.⁵⁴ Pliberško posest in ravensko železarno je podedoval njegov prvorojenec iz prvega zakona, Vincenc. Nekaj let zatem pa je prišlo še do ene posestne spremembe v širši rodbini grofov Thurnov. Leta 1888 je namreč umrl grof Gustav Thurn, zadnji moški predstavnik radovljiške veje Thurnov. Gustav je že pred svojo smrtjo pravilno domneval, da se njegovi veji obeta skorajšnji konec, zato je četrtno radovljiškega fidejkomisa prepustil svojemu sorodniku Juriju, šefu pliberške veje, z namenom, da bo prav Jurijeva veja kasneje podedovala celotno posest. In res, po Gustavovi smrti so si radovljiško posest v enakih deležih razdelili trije bratje (Janez Duglas, Friderik in Jožef) takrat že pokojnega Jurija s Pliberka. V obdobju do druge svetovne vojne so si nato pliberški Thurni še nadalje delili radovljiško posest,⁵⁵ sâmo graščino pa so dajali v najem za potrebe radovljiškega okraja, ki je imel v stavbi svoje pisarne. Med drugo svetovno vojno so graščino zasedli Nemci, po vojni pa je bila vsa radovljiška posest grofov Thurnov nacionalizirana.

Vincenc je kot naslednik očeta Jurija podedoval Pliberk, v 80. letih 19. stoletja pa je s premoženjem, ki ga je ustvarjala jeklarna, rodbinsko posest še povečal. Leta 1887 je kupil je grad Hagenegg v Železni Kapli, leta 1890 pa grad Valeč (Waltsch) na Češkem blizu Karlovih Varov, h kateremu so sodili še pivovarna, mlin, žaga, elektrarna in kamno-

⁵¹ KLA, Herrschaft Bleiburg, Handschriften, št. 1.

⁵² Wlodyga, Lastniki, str. 44. Ta nesreča je omenjena tudi v njeni osmrtnici: ...in Folge einer unglücklichen Verbrennung... (BA, Todesanzeigen).

⁵³ Evgenijina sestra Sofija grofica Vrints je bila takrat že poročena z Jurijevim najmlajšim bratom Jožefom grofom Thurnom.

⁵⁴ Pred Aleksandrom so se Evgeniji in Juriju rodili še Maksimilijan in Sofija, ki sta umrla kmalu po rojstvu, ter Franc, kasnejši lastnik Rastenberga (ZAL, LJÜ 340, šk. 19; Blaschek, *Grafen von Thurn und Valsassina*, pg. VII).

⁵⁵ Smole, *Graščine*, str. 407.

Grad na Ravnah z grbom grofov Thurn (foto Barbara Žabota).

lom.⁵⁶ Po prvi svetovni vojni je za razliko od sorodnikov na Ravnah prevzel jugoslovansko državljanstvo. Bil je tudi zadnji samostojni lastnik raven-ske železarne, saj je junija 1927 njeno upravo prevzela delniška družba, Vincenc Thurn pa je postal predsednik upravnega sveta. Vendar je že nekaj mesecev zatem, aprila 1928 umrl v Opatiji. Z Adelo markizo Tacoli je imel dva sinova, Georga (Jurija) in Alexandra, od katerih pa je bil poročen le Georg (s Sofijo grofico Starhemberg), vendar nobeden od njiju ni imel otrok.⁵⁷

Po drugi svetovni vojni je bil lastnik Pliberka grof

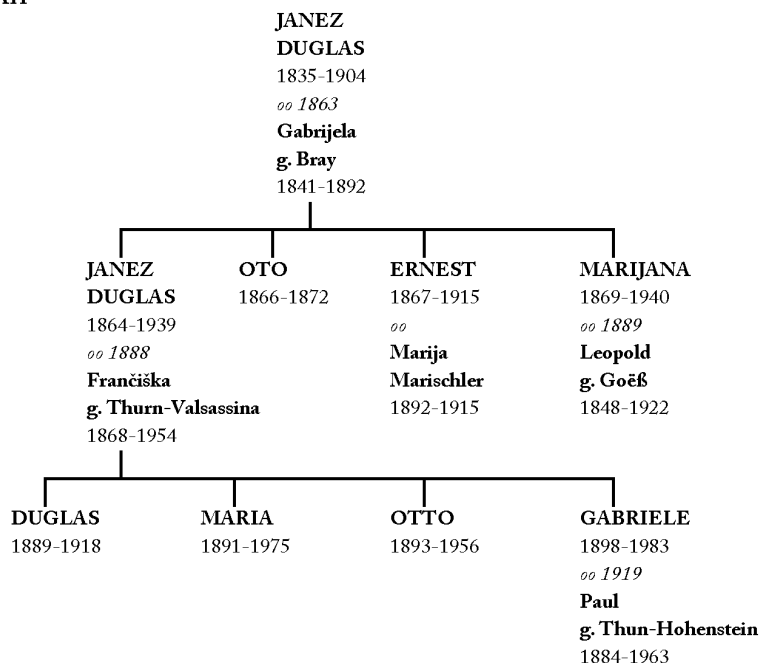
Aleksander Thurn (pred vojno sicer jugoslovanski državljan), Vincencjev mlajši polbrat, za njim pa Aleksandrov sin Aripand.⁵⁸ Slednji je postal tudi dedič Železne Kaple in Hagenegga, potem ko ga je posvojil njegov bratranec Georg. Aripand je imel z Marijo princeso Auersperg iz linije Weitwörth deset otrok, od katerih je Pliberk prevzel sin Vinzenz. Njegovega starejšega brata Georga je posvojila Maria grofica Vrints, zadnja svojega rodu, in mu zapustila posest v Poysbrunn. Georg in njegova družina danes tudi uradno nosijo priimek Thurn-Vrints. Mlajši brat Johannes pa je prevzel posestvo in grad Hagenegg v Železni Kapli.

⁵⁶ Pfohl, *Ortslexikon Sudetenland*, str. 645. Grad, ki ga je Vincenc v letih 1895–1896 prenovil v neobaročnem stilu, so Thurni leta 1937 prodali Johannu grofu Larisch-Moennichu (<http://www.cestujme.cz/valec/historie.php?jaz=0>).

⁵⁷ Wlodyga, *Lastniki*, str. 44–45.

⁵⁸ Poudariti je potrebno, da Pliberk po ukinitvi fidejkomisa ni imel enega samega lastnika, temveč je bil proporcionalno razdeljen med več članov rodbine (ustni vir: Vinzenz Thurn-Valsassina).

GROFJE THURN NA RAVNAH

Thurni na Ravnah

Poleg glavne pliberške linije grofov Thurn je bila z ozemljem Koroške, zlasti njenega slovenskega dela tesno povezana tudi veja, ki se je sredi 19. stoletja začela oblikovati na Ravnah. Njen začetnik je bil grof Janez Duglas, ki je Ravne prevzel kot drugorojenec očeta Jurija. Sprva je služil v vojski kot konjeniški stotnik. Leta 1863 se je poročil z Gabrijelo grofico Bray, hčerko Ota Kamila grofa Bray-Steinburga, ki je bil bavarski odposlanec na dunajskem dvoru. V zakonu so se rodili štirje otroci, od katerih je kasneje Ravne podedoval najstarejši sin, po očetu imenovan Janez Duglas. Drugorojenec Oto je umrl kot otrok, tretji sin Ernest pa je bil vojak in je padel v Galiciji junija 1915. Tik pred izbruhom prve svetovne vojne se je poročil s precej mlajšo Marijo Marischler, hčerko direktorja ravenške železarne Adolfa Marischlerja. Ko je julija 1915 takrat že visoko noseča Marija izvedela za smrt svojega moža, se je od žalosti ustrelila.⁵⁹ Oba sta pokopana na rodbinskem pokopališču v Pliberku.⁶⁰

Kratkotrajno ravensko vejo je tako nadaljeval le najstarejši izmed bratov, Janez Duglas ml., avstrijski diplomat v Petrogradu in Münchnu. Poročen je bil s svojo sestrično Franciško grofico Thurn, hčerko grofa Jožefa, s katero je imel štiri otroke. Dva od njih, Maria in Otto, sta bila gluha od rojstva. Naj-

Janez Duglas grof Thurn st. in njegova žena Gabrijela grofica Bray (zasebna last; foto Barbara Zabota).

starejši Duglas je kot študent umrl v Gradcu tik pred koncem prve svetovne vojne. Po smrti očeta Janeza Duglasa leta 1939 je grad Ravne podedoval sin Otto, kjer je do druge svetovne vojne živel s sestro Mario.⁶¹ Oba sta bila umetniško nadarjena – Maria kot slikarka, Otto pa kot kipar. Ob nemški zasedbi Mežiške doline leta 1941 so Otta Nemci razlastili in ga odpeljali v zapor, najprej v Celovec,

⁵⁹ Wlodyga, Grofje Thurni, str. 15.

⁶⁰ Grofje Thurni imajo v Pliberku v lasti del mestnega pokopališča. Tu so pokopani večinoma vsi člani pliberške veje od 19. stoletja do danes. Zanimivo je, da nimajo skupne rodbinske (zidane) grobnice, temveč je vsak član pokopan v lastnem grobu.

⁶¹ Najmlajši otrok je bila Gabriele, od leta 1919 poročena grofica Thun-Hohenstein.

nato pa v Dachau, od koder se je vrnil šele konec leta 1944. Grad so v tem času Nemci spremenili v gospodinjstvo šolo za dekleta s Tirolske in Zgornje Koroške, leta 1944 pa se je vanj vselila še nemška vojska. Po koncu vojne je grad Ravne ostal v Jugoslaviji in bil nacionaliziran, zato sta Otto in Maria Thurn živela v Pliberku, kjer se je Otto zaposlil kot vodja tobačnega skladišča. Z njegovo smrtjo leta 1956 je ravska veja grofov Thurnov v moški liniji ugasnila.⁶²

Zaključek

Grofje Thurni so imeli nedvomno velik vpliv na razvoj Koroške, zlasti njenega jugovzhodnega dela. Tudi kar se tiče današnjega slovenskega dela Koroške so bili prav Thurni tisti plemiči, ki so tu od začetka novega veka do druge svetovne vojne pustili najmočnejši pečat. V Mežiški dolini so imeli obsežno veleposest, ki je pred drugo svetovno vojno obsegala več kot tretjino gozdov v okraju Slovenj Gradec. Gozdna uprava je bila za celotno posest sprva v Pliberku, po prvi svetovni vojni, ko se je v gozdove zarezala državna meja, pa so za tisti del gozdne posesti, ki je sodil v Kraljevino SHS oz. Jugoslavijo, ustanovili gozdno upravo s sedežem na Ravnah. Tudi ravska veja Thurnov je do druge svetovne vojne stalno prebivala v ravnem gradu.

Thurni pa so bili tudi eden izmed odločilnih dejavnikov pri razvoju industrije v Mežiški dolini. Poleg že omenjenih rudarskih, fužinarskih in železarskih obratov je potrebno izpostaviti še njihovo papirnico na Prevaljah, ki so jo kupili leta 1906 in v kateri so izdelovali belo lepenko. Papirnica je kljub nesrečam – poplavi leta 1926 in požarom leta 1937 in 1943 – obratovala do druge svetovne vojne in kot eden od obratov Palome deluje še danes. Omenimo lahko še Thurnovo tovarno za lesno volno Suhi dol ter njihovi pivo-varno in opekarno v Pliberku.⁶³

Thurni (vsaj pliberška veja) so bili torej plemiška rodbina z izrazito podjetniško žilico, kar je bila v plemiških vrstah posebnost. Mnoge plemiške rodbine so namreč vse do leta 1848 svoj obstoj povezovala izključno z zemljiško posestjo in se niso znale ali hotele prilagoditi novim gospodarskim smernicam. Zato so mnoge izmed njih zašle v pravo eksistenčno krizo in posledično izumrle. Nasprotno pa so Thurni skozi stoletja znali prepoznati prihajajoče družbene in gospodarske spremembe in lahko rečemo, da jim je ravno ta zmožnost prilagajanja in posledično usmerjanja v industrijo omogočila preživetje do današnjih dni.

Po drugi svetovni vojni je bila vsa posest grofov Thurnov v Jugoslaviji nacionalizirana, po političnih spremembah v Sloveniji leta 1991 pa so vložili zahtevo za denacionalizacijo, ki do danes še ni dokončno rešena.

VIRI

- ARS – Arhiv republike Slovenije
 - AS 308, Zbirka testamentov.
 - AS 309, Zapuščinski inventarji.
 - AS 1075, Zbirka rodovnikov.
 - AS 1080, Zbirka Muzejskega društva za Kranjsko.
- BA – Bibliothek "Adler" (Genealogische und heraldische Gesellschaft "Adler", Dunaj)
 - Todesanzeigen.
- KLA – Kärntner Landesarchiv
 - Herrschaft Bleiburg, Akten.
 - Herrschaft Bleiburg, Handschriften.
 - Orsini-Rosenberg.
- ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana
 - ZAL, LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka.

USTNI VIRI

- Herberstein, Christoph (1926), Lannach.
- Thurn-Valsassina, Vinzenz (1963), Pliberk.

LITERATURA

- Baravalle, Robert: *Burgen und Schlösser der Steiermark*. Graz : Stiasny Verlag, 1961.
- Blaschek, Wilhelm von: *Grafen von Thurn und Valsassina. Linie Bleiburg*. Wien, 1952 (tipkopis).
- Genealogisches Handbuch des Adels. Adelslexikon*. Band XIV. Limburg an der Lahn, 2003, str. 432–443.
- Geromet, Giorgio in Alberti, Renata: *Nobiltà della contea. Palazzi, castelli e ville a Gorizia, in Friuli e in Slovenia II*. Monfalcone : Edizioni della Laguna, 1999.
- Glawar, Gottfried: *Geschichte Bleiburgs mit Sagenschatz des Kärntner Unterlandes*. Bleiburg : samozaložba, 1991.
- Golec, Boris: Nastanek in razvoj slovenskih meščanskih naselij – naslednikov protiturškega tabora (prvi del). *Zgodovinski časopis*, 54, 2000, str. 369–393.
- Gothaisches Genealogisches Taschenbuch der Gräflichen Häuser*. Teil A, 115 Jhr., 1942, str. 585–588.
- Hildebrandt, Adolf M.: *Der Kärntner Adel. Der Adel in Kärnten, Krain und Dalmatien*. J. Siebmacher's großes Wappenbuch, Band 29. Neustadt an der Aisch 1980 (reprint izdaje Nürnberg 1879).
- Hruby, František: *Hrabata z Thurnu a Valsassina. Dějiny jich českomoravské větve*. V Praze 1923.

⁶² Wlodyga, Grofje Thurni, str. 15–16.

⁶³ Wlodyga, Grofje Thurni, str. 16–18; *Ravne na Koroškem*, str. 26–33.

Koropec, Jože: Zbelovo, Studenice, Pogled do srede 17. stoletja. *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 16, 1980, str. 239–283.

Mohorič, Ivan: *Industrializacija Mežiške doline*. Maribor : Založba Obzorja, 1954.

Oder, Karla: *Občina Ravne na Koroškem*. Ljubljana : Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1992.

Pfohl, Ernst: *Ortslexikon Sudetenland*. Nürnberg : Helmut Preußler Verlag, 1987 (ponatis).

Pirchegger, Hans: *Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gülden, Städte und Märkte*. Buchreihe der Südostdeutschen Historischen Kommission, Band 10. München 1962.

Preinfalk, Miha: Radovljica in grofje Thurn-Valsassina. *Anton Tomaž Linhart. Jubilejna monografija ob 250-letnici rojstva* (ur. Ivo Svetina in dr.). Ljubljana : Slovenski gledališki muzej, 2005, str. 509–525.

Rauscher, Ernst: Die Grafen von Thurn-Valle-Sassina-Como-Vercelli Freiherren von Kreuz. *Carinthia*, 1863, str. 377 sl.

Ravne na Koroškem. 750 let prve pisne omembe (ur. Miroslav Osojnik). Ravne na Koroškem . Občina Ravne – Prevalje, 1998.

Rutar, Simon: Sv. Križ vipavski. *Izvestja muzejskega društva za Kranjsko*, 2, 1892, str. 126–150.

Schauber, Vera in Schindler, Hanns Michael: *Svetniki in godovni zavetniki za vsak dan v letu*. Ljubljana . Mladinska knjiga, 1995.

Schiviz v. Schivizhoffen, Ludwig: *Der Adel in den Matriken des Herzogtums Krain*, Görz 1905.

Slovenski biografski leksikon, 4. Ljubljana, 1980–1991.

Smole, Majda: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1982.

Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. 4. knjiga. Med Solčavskim in Kobanskim*. Ljubljana : Viharnik, 1993.

Svetina, Anton: Prispevki k zgodovini Pliberka in okolice. *Zgodovinski časopis*, 28, 1974, str. 223–268.

Vojna enciklopedija (VE) 1, Abadan–Brčko, Beograd : Vojnoizdavački zavod, 1970, str. 333.

Webering, Evelyn: *Der Landeshauptmann von Kärnten : ein historisch-politischer Überblick*. Klagenfurt : Geschichtsverein für Kärnten, 1987.

Wlodyga, Ervin: Grofje Thurni in grad Ravne 1809–1941. *Koroški fužinar*, 41, 1991, str. 14–18.

Wlodyga, Ervin: Lastniki naše tovarne. *Koroški fužinar*, 27/1977, str. 43–52.

INTERNETNE STRANI

[http://www.burgen-austria.com/Archiv.asp?](http://www.burgen-austria.com/Archiv.asp?Artikel=Rastenber)

[Artikel=Rastenber](http://www.burgen-austria.com/Archiv.asp?Artikel=Rastenber)

<http://www.sardimpex.com/antepime/antepimade/llatorre.htm>

<http://www.cestujme.cz/valec/historie.php?jaz=0>

Z U S A M M E N F A S S U N G

Die Grafen von Thurn-Valsassina in Kärnten

Die Grafen von Thurn-Valsassina gehören zu einem der ältesten Adelsgeschlechtern in Europa. Laut Überlieferung stammten sie aus Frankreich, suchten im 10. Jahrhundert Zuflucht in Italien und machten sich später auch in den habsburgischen Ländern ansässig. Hier waren ihre bedeutendsten Herrschaften Radovljica (Radmannsdorf) und Bleiburg, die Graf Johann Ambrosius im Jahr 1618 in einen Fideikomiss verwandelte. Sie wurden in der Mitte des 17. Jahrhunderts der Ausgangspunkt zur Entstehung zweier selbstständiger Familienlinien. Wenn der Radmannsdorfer Zweig viel mehr auf das einheimische Krain ausgerichtet war, so wirkte der zweite, der Bleiburger Zweig, aktiv auf Staatsebene. Im 18. Jahrhundert standen einige seiner Mitglieder als Erzieher der Kinder Maria Theresias dem Wiener Hof selbst nahe, viele von ihnen stiegen in der militärischen Hierarchie hoch empor. Der Bleiburger Zweig ist der einzige Zweig von einem weitverzweigten Familienstamm, der sich bis heute erhalten hat.

Die Grafen von Thurn übten einen großen Einfluss auf die Entwicklung Kärntens, auch des heutigen slowenischen Kärntens aus, vor allem des Mežica-(Mieß-)Tals. Da verfügten sie über einen umfangreichen Besitz, der vor allem Wälder umfasste, seit 1809 auch das Gut Ravne (Streiteben). In der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts begann sich auch in Ravne ein selbstständiger Zweig der Thurn auszubilden, der jedoch etwa hundert Jahre später erlosch.

Die Thurn waren in Kärnten auch und vor allem für ihre Industrietätigkeit bekannt. Zu ihren bedeutendsten Industriebetrieben gehörten das Eisenhüttenwerk in Ravne, sie waren unter anderem auch Besitzer des Bleibergwerks und der Hütten in Mežica (Mieß) sowie der Eisenbergwerks und der Hütten in Črna (Schwarzenbach). Nach dem Zweiten Weltkrieg wurde der gesamte jugoslawische Besitz der Grafen von Thurn-Valsassina enteignet. Hierher ist auch Radovljica (Radmannsdorf) zu zählen, das der Bleiburger Zweig nach dem Aussterben des Radmannsdorfer Zweigs im Jahr 1888 erbte. Nach 1991 stellten die Thurn den Denationalisierungsantrag, dem bis heute noch nicht stattgegeben wurde.